न्यायको पु नर्व्याख्या: ने पालकोनयाँ सं विधानमादलित अधिकारको सं रक्षणगर्ने कार्य विवरणपत्र

मानवअधिकार तथा विश्व न्याय केन्द्र न्यु योर्कविश्व विद्यालय कानु नविभाग दलित गै ससअन्तराष्ट्रिय दलित एकबध्दता सञ्जाल

१. परिचय

ने पालकोनयाँ सं विधानबनाउँ दाखे रि सं विधानसभालाई दे शमाशान्ति बलियो बनाउने र ने पालकोराजनीतिक आर्थिक तथा सामाजिक विकास अगाडि बनाउने ठू लोमौका छ। सं विधानसभालाई अरू के अवसर छ भने हरे क व्यक्तिको स्वाभाविक dignity प्रति आफ्नो प्रतिबद्धता व्यक्त गर्ने मौका छ। यी मु ख्यलक्ष्य पू रागर्नु केलागि, ने पालकासम्पू र्णदलित जन सं ख्याकोअधिकार जसभित्र बहिस् करण भएका दलित समाज जस्तो कि दलित महिला र "तल्ला" दलित जातहरू - अहिले प्राप्ति हुनु पर्छ ।

यो सं यु क्तवक्तव्यले ने पालकाअन्तराष्ट्रिय मानवअधिकारसम्बन्धी दायित्वलाई मान्यता दिएर कसरी अधिकार प्राप्त गर्ने दलितको लागि एउटा समू हजसले २००० वर्ष दे खिजातको आधारमा भे दभावसामना गर्दै आएको छ। यस सं यु क्तवक्तव्यले अन्तरिम सं विधानलाईशु रुवातमानिन्छ र ने पालकोभविष्यमा बनिने सं विधानको प्रावधानको सङ्के तमानिन्छ र यस वक्तव्यले निश्चित रुपमा ने पालकोदायित्व अनु रूपमानव अधिकारलाई प्रत्याभू तिगर्नु केलागि प्रावधानलाई कसरी अझै प्रभावकारी बनाउने व्याख्या गरिन्छ। अन्तरिम सं विधानका अति आवश्यक भागहरु जस्तो कि दलित मानिसको राजनीतिक सहभागिता, विशे षउपायका प्रावधानहरू, छु ट्टै भागमा "छु वाछु तको व्यापक अस्विकार, दास प्रथाको उन्मु लन र आर्थिक, सामाजिक तथा सां स्कृ तिकअधिकार हनन् भएकोमा अदालतमा लड्न पाउने, नयाँ बनिने सं विधानमापनि हुन्छ भने यो वक्तव्यले मानिएको छ र यी प्रावधानहरूलाई अझ राम्रो बनाउनु कोलागि सबभन्दा महत्वपू र्णसु झावमात्र दिएको छ।

सम्मानता तथा भे दभावबाटमु क्तहुने र आर्थिक, सामाजिक तथा सां स्कृ तिकअधिकार जस्ता क्षत्रमा प्रत्याभू ति भएका अधिकारहरू र यी अधिकारको कार्या न्वयनकसरी गर्ने यो सु झावहरूलेसम्बोधन गरे कोछ। ने पालको अनु भवर इन्डिया जस्तै जातीय भे दभावबाटपिडित भएको अरू दे शहरूकोअनु भवलेके सिकाउँ छभने कागजमा अधिकार प्रत्याभू तिगरे रमात्र हुँ दै न र सं विधानकोसोच र सामाजिक अस्तित्व बीचको फरक जु नने पालको मानव अधिकार रे कर्ड मअहिले सम्मदे खदैआएको छ हटाउनु कोकडा कार्या न्वयनर नियमको पालना चाहिन्छ।

२० सं वै धानिकअणको सन्दर्भ: वास्तविक तथा कानु नीप्रारम्भ विन्दु

क॰ ने पालमादलित अनु भव

ने पालीसमाजमा ने पालको"सर्व व्यापी' जातिप्रथाको "प्रभावशाली पकड" रहे कोछ, जु नतथ्यलाई ने पाल सरकार स्वयं स्वीकार गर्द छ।ऐतिहासिक आधार तथा धार्मिक औचित्यबाट नाङ् गिएकोयो सामाजिक उँ चनिच हो, जु नकु नैविशे षसामाजिक समू हमाजन्म लिएकै आधारमा मानिसका के हीसमू हलाईसदाका लागि निम्नस्तरको भनी ठानिने *भे दभाव*बाहे कके हीहोइन। यस भे दलेदलितको अस्तित्वको सोच्न सकिने प्रत्ये कपक्षको व्याख्या गर्द छ उनको नागरिकता, भू मिमाथिकोउनको पहुँ च, उनको शिक्षा, उनिको जीविकोपार्ज न, उनको जीवनसाथीको चयन, उनको पू जास्थल, उनको सु रक्षा, उनको स्वास्थ्य तथा उनको शारीरिक अखण्डता प्रत्ये क उनको जातले गर्दा नै मु ख्यतयासीमित गरिएका छन् ।यो भे दभावकारीप्रथाको सर्वा धिकठू लोस्वरूप "छु वाछु त"को अभ्यास हो ÷ दलितहरू "दू षित' हुन्छन् भन्ने विश्वासमा आधारित गै रदलिततथा तीसँ गभएका वस्तु हरूलाईछु नबाटगरिने निषे धसहिततिनको अरू जातका सदस्यहरूबाट पू र्णअस्वीकार तथा पृ थक्करण।

जातीय भे दभावतथा "छु वाछु त"को अभ्यासले के हीअनौपचारिक अनु मानकाआधारामा ने पालको जनसङ् ख् याको१५ प्रतिशतसम्म ओगटे काहुन सक्ने छ। सरकारर व्यक्तिगत पात्रहरुले दलितहरुलाई जोखिमखालका शोशण गर्दै आको छन। जातिप्रथाले ल्याएका उल्ले खनीयव्यवधानका बाबजु दके हीदलितहरू अगाडि बढे काभए तापनि दलितहरूको ठू लोप्रतिशत शोषणको चरम स्वरूपहरूप्रति जोखिमोन्मु खरहे काछन् । "माथिल्लो जाति"का समु दायकासदस्यहरू चरित्रगत हिसाबले दलितहरूलाई पृ थक्समु दायमाबस्न बाध्य पार्द छन् उनीहरूलाई सार्व जनिकस्थलमा प्रवे शगर्न बाटनिषे धगर्द छन् उनीहरूलाई भोजन, पानी तथा भू मिमाथिकोपहुँ चअस्वीकार गर्छ न् र "उच्च जाति"का लागि "कर्म काण्डीरूपमाअशु द्ध" ठानिएको जातिमा आधारित पे साअँ गाल्नविवश पार्द छन् त्रोकिएको यो सामाजिक व्यवस्थाको अवज्ञा गर्ने दलितका प्रयासहरूले दण्डात्मक हिंसा तथा सामाजिक बहिष्करणको सामना गर्नु परे को छ र राष्ट्रले धे रैजसो यस्ता कार्य लाईरोक्नु वा सजाय दिनु असफल भएको छ। यसबाहे क, ने पालकादलित महिलाहरू र के टीहरूलेजातको आधारमा र लिङ्गको आधारमा दोबर भे दभावबोक्नु परे कोमाशोषण र हिंसा अनु भवगर्नु परे कोछ र आफ्नो दै निक आधारभू तआवश्यकता पु रागर्न सके कोछै न।दलित महिलाको साथै, दे शकोदक्षिण भे गमाबसे कामधे सीदलित मानिसहरू र गै नेतथा बादा जस्ताmarginalized दलित जातहरू अझै marginalized भएका र समाजबाट हटाएको छन र त्यस कारणले आफ्नो मानव अधिकारको पालनामा वहाँ हरुलेधे रैबादाहरु सामना गर्नु पर्द छ।

ख) ने पालकोअन्तर्रा ष्ट्रियमानवअधिकारसम्बन्धी कानु नीदायित्वहरू

जातीय भे दभावकोने पाललेगरे कोव्यक्त वा अव्यक्त समर्थ नअन्तर्रा ष्ट्रियकानु नअन्तर्ग तौ रकानु नछि। जातीय प्रथाका अन्तर्निहितरूपमा रहे काविभे दकारीविशे षताहरूलाईअस्वीकार गर्ने दे हायकाअन्तर्रा ष्ट्रिय मानवअधिकार सन्धिहरूको ने पालपक्ष राष्ट्र हो : सबै प्रकारका जातीय भे दभावहरूकोउन्मू लनसम्बन्धी

अन्तर्रा ष्ट्रियमहासन्धि (आईसीईआरडी), महिलाविरुद्ध सबै प्रकारका भे दभावहरूकोउन्मू लनसम्बन्धीमहासन्धि (सिड), नागरिक तथा राजनीतिक अधिकारसम्बन्धी अन्तर्रा ष्ट्रियअभिसन्धि (आईसीसीपीआर), आर्थिक, सामाजिक तथा सां स्कृ तिकअधिकारसम्बन्धी अन्तर्रा ष्ट्रियअभिसन्धि (आईसीईएससीआर), यातना तथा अन्य क्रू र, अमानवीय वा अपमानजनक व्यवहार वा सजायविरुद्ध महासन्धि (क्याट) तथा बालअधिकारसम्बन्धी महासन्धि (सीआरसी)। यी सन्धिहरूले असल नियतले गर्नै पर्नेबाध्यकारी दायित्वहरूको सिर्ज नागर्द छन् ।

अधिकारहरुलाई कदर, सं रक्षणतथा पु रागर्न कालागि यि सन्धिहरुले असल नियतले गर्नै पर्नेबाद्यात्मक दायित्वहरुको सिर्ज नागर्द छन।यो दायित्वहरुमध्य सब्भन्दा मू लदायित्व भने काव्यक्त वा अव्यक्त भे द्धावर सम्मान्नता, जु नकु राकोअर्थ के हो भने औपचारिक वा कानु नमासम्मान्नता र अस्तित्वमा वा अभ्यासमा सम्मान्नता substantive सम्मान्नताको दायित्वले गर्दा मानिसको वास्तविक सम्मान्नतालाई प्रभाव गर्ने सबै कारणहरु ने पाललेहे नैं पर्छजस दायित्वभित्र धे रैखालका भे दभावसामना गरे कोमानिसहरु जसो कि दलित महिला र दलितले दलितलाई भे दभावगरे कोपनि पर्द छन।

ने पालपक्ष राष्ट्र भएका अन्तर्रा ष्ट्रियमानवअधिकार सन्धिहरूले ने पाललाईजातीय भे दभावकासम्बन्धमा दे हायकाकार्य हरूगर्न द्विविधारहित ढङ्गले बाध्य गराउँ छ:

- सबै प्रकारका जातीय भे दभावहरूकोउन्मू लनसम्बन्धीअन्तर्रा ष्ट्रियमहासन्धिबमोजिम, वं शमा आधारित प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष भे दभावकासबै स्वरूप तथा प्रकटीकरण, जसमध्ये जातीय भे दभाव पर्द छ लाई उन्मू लनगर्न; नागरिक, राजनीतिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सां स्कृ तिकअधिकारहरूको पू र्तिमागै रभे दभावलाई निश्चितगर्न; र दलित तथा अन्य सीमान्तकृ तसमु दायहरूकालागि समानता सु निश्चितगर्न सकारात्मक उपायहरू गर्न ने पालबाध्य छ।

- नागरिक तथा राजनीतिक अधिकारसम्बन्धी अन्तर्रा ष्ट्रियअभिसन्धिबमोजिम, आफ्नो भौगोलिक क्षे त्रभित्रवा क्षे त्राधिकारअन्तर्ग तहे कासबै व्यक्तिका नागरिक तथा राजनीतिक अधिकारहरूलाई प्रत्याभू तगर्न ने पालबाध्य छ। अन्य कु रामध्ये यस अभिसन्धिले बाँ च्नपाउने अधिकारको स्वे च्छाचारी अस्वीकृ ति यातना तथा अन्य क्रू र, अमानवीय वा अपमानजनक व्यवहार वा सजाय, दासप्रथा,

पराधीनता, जबरजस्ती वा अनिवार्य श्रम, स्वे च्छाचारीपक्राउ वा थु ना, गोपनीयता, परिवार वा ले खापढीमास्वे च्छाचारीहस्तक्षे पर प्रतिष्ठा र ख्यातिमा गै रकानु नीआक्रमणलाई निषे धगर्द छ। त्यसबाहे क, यसले ने पाललाईविचार तथा अभिव्यक्तिको स्वतन्त्रता, भे लाहुन पाउने तथा सङ्गठन गर्न पाउने स्वतन्त्रता, स्वतन्त्रपू र्व कविवाह गर्न पाउने अधिकार, प्रत्यक्षतः वा स्वतन्त्रपू र्व कनिर्वा चित प्रतिनिधिहरूमार्फ त्सार्व जनिकमामिलाको सञ्चालनमा भाग लिन पाउने स्वतन्त्रता, मतदान गर्न पाउने अधिकार, र स्वतन्त्रतापू र्व कसां स्कृ तिकोउपभोग तथा धर्म कोअभ्यास गर्न पाउने अधिकारका छु ट दिएको छ। साथै, कानु नकाअगाडि सबै व्यक्तिलाई समान व्यवहार गर्न तथा बिनाभे दभावसबै लाई कानु नकोसमान सं रक्षणउपलब्ध गराउन ने पालबाध्य छ।

▪ आर्थिक, सामाजिक तथा सां स्कृ तिकअधिकारसम्बन्धी अन्तर्रा ष्ट्रियअभिसन्धिबमोजिम, के हीआर्थिक, सामाजिक तथा सां स्कृ तिकअधिकारहरू प्रत्याभू तगर्न ने पालबाध्य छ। यी अधिकारहरूमा स्वतन्त्रतापू र्व कछाने कोक्षे त्रमाकार्य गर्न, कामका लागि उचित र समान पारिश्रमिक, मजदु रतथा तिनका परिवारका लागि राम्रो जीवनस्तर प्रदान गर्ने तलबसु विधा, सु रक्षिततथा स्वस्थ्य कार्या वस्था, कार्य घण्टार कार्य दिनकोमनासिब सीमाङ्कन, श्रम तथा रोजगारका मु द्दाहरूसम्बन्धीबारे सङ्गठन गर्न पाउने अधिकार, सामाजिक सु रक्षातथा सामाजिक बिमा कार्य क्रम, प्रत्ये कव्यक्तिको पर्या प्तजीवनस्तर प्राप्त गर्ने अधिकार (पर्या प्तभोजन, लु गाफाटोतथा आवास र जीविकाको अवस्थाको निरन्तर सु धारलगायत), प्रत्ये कव्यक्तिको उच्चतम मानसिक तथा शारीरिक स्वास्थ्य प्राप्त गर्ने अधिकार, शिक्षाको अधिकार र प्रत्ये कव्यक्तिको सां स्कृ तिकजीवनमा भाग लिन पाउने, वै ज्ञानिकप्रगतिको फाइदाहरूको उपभोग गर्न तथा आफू स्रष्टा भएको कु नैपनि वै ज्ञानिक, साहित्यिक वा कलात्मक उत्पादनबाट उत्पन्न भएको नै तिकवा भौतिक हितहरूको सं रक्षणबाटहुने फाइदाको अधिकार पर्द छन् तर यी अधिकारहरू यी कु रामामात्र सीमित छै नन् यस अभिसन्धिमा उल्लिखित अधिकारहरू जाति, वर्ण, लिङ्ग, भाषा, धर्म, राजनीतिक वा अन्य विचार, राष्ट्रिय वा सामाजिक उत्पत्ति, सम्पत्ति, जन्म वा अन्य है सियतका आधारमा हुने कु नैपनि भे दभावबिनाउपभोग गरिने कु राकोप्रत्याभू तिपनि यस अभिसन्धिले गरे कोछ।

▪ सिडबमोजिम, महिलाविरुद्धका भे दभावकोउन्मू लनगर्ने नीति अवलम्बन गर्न तथा महिला हकदार भएका सबै सारभू तअधिकारको प्रत्याभू तिकासम्बन्धमा महिला समानता सु निश्चितगर्न सकारात्मक उपायहरू गर्न ने पालबाध्य छ। यसमा आर्थिक, सामाजिक तथा सां स्कृ तिकअधिकार र नागरिक तथा राजनीतिक अधिकारहरूको उपभोग पर्द छन् ।

- बालअधिकार महासन्धिबमोजिम, ने पालसबै प्रकारका यौन शोषण तथा यौन दु र्व्य वहा,खे श्यावृ त्ति तथा अन्य गै रकानु नीयौनाभ्यास र बालश्रमबाट सं रक्षणलगायतबालबालिकाको अधिकार सं रक्षणगर्न बाध्य छ।

- ने पाललेक्याटमा गरे कोसम्मिलनबमोजिम, आफ्नो क्षे त्राधिकारअन्तर्ग त्यातनाका कार्य हरूतथा अन्य प्रकारका क्रू र, अमानवीय वा अपमानजनक व्यवहार वा सजाय हुन नदिन, तिनको निषे धगर्न वा तिनलाई दण्डित गर्न र यातनापीडितहरूले राज्यको कानु नीप्रणालीमा क्षतिपू र्तिप्राप्त गर्ने कु रा सु निश्चितगर्न यो बाध्य छ।

यी सन्धिहरूको कार्या न्वयनकोअनु गमनगर्ने प्रत्ये कसन्धि निकायले ने पालकोमानवअधिकार रे कर्ड कोअध्ययन गरे काछन् ।यी निकायहरूले आईसीईआरडी, सिड, सीआरसी, आईसीसीपीआर, आईसीईएससीआर वा क्याटअन्तर्ग तकादायित्वहरूमध्ये धे रै जसोलाई पाललेपू रानगरे कोपाएका छन् ।लोकतन्त्रतर्फ कोसङ्क्रमणको बे लापरिकल्पना गरिएका राजनीतिक सं यन्त्रहरूजे सु कैभए पनि यी दायित्वहरू ने पालकालागि निरन्तर लागू भइरहन्छन् ।

नयाँ सं विधानभित्र दलित अधिकारको सं रक्षण

क. नागरिकताको पहुँ च

अन्तरिम सं विधानको भाग ८ (सं विधानको थालनीमा नागरिक) र भाग ११ (नागरिकता टोलीको नियु क्त) माध्यमबाट अन्तरिम सं विधाननागरिकता पाउनु कोबाधाहरूलाई सम्बोधन गर्छ ।तापनि अन्तरिम सं विधानले (र ने पालनागरिकता ऐन २०६३ ले) महिला र दलितलाई अझ पनि भे दभावगर्छ ।यसलाई सम्बोधन गर्नु को लागि नयाँ सं विधानमाविदे शीमहिलाले ने पालीपु रुषसँ गबिहे गर्दा जसरी नागरिकता पाउँ छत्यस्तरीनै विदे शी पु रुषलेने पालीमहिला सँ गबिहे गर्दा खे रीनागरिकता पाउनु पर्ने प्रावधान हुनु पर्छ र त्यसको साथै बच्चाले सम्मान रुपले चाही आमा विदे शीहोस चाही बु वाविदे शीहोस् नागरिकता पाउनु पर्छ भने प्रावधान हुनु पर्छ । नागरिकता को बचनलाई प्रभाव दिनको लागि ने पाललेदलितहरुले नागरिकताको प्रमाण पत्र नपाउने कारणहरू पनि हटाउनु पर्छ जस्तो कि दस्तावे जपे सगर्नु पर्ने (जग्गा सम्पत्तिको) जस करणले तराईको दलितजस्तो समाजको मानिसहरु र अन्य समू हहरूजु नसमू हकोपहिला दे खीजग्गा जमिन छै ननागरिकता पाउनु सके कोछै न। नागरिकता पाउनु नसके कोमादलितहरुले अन्तरिम सं विधानलेदिएको अन्य अधिकारहरू पाउनु सक्दै नन् ।

ख. सम्मानताको अधिकार र भे दभावबाटमुक्तहुने अधिकार

अन्तरिम सं विधानलेविशे षगरी परिचयबाट, भाग १३ (सम्मनताको अधिकार) बाट र भाग १४ (छु वाछु तथा जातीय भे दभावबाट मु क्तहुने अधिकार) व्यक्तीहरुको सम्मानता तथा भे दभावबाट मु क्तहुने अधिकारको सं रक्षण गर्नु खोजे कोछ। तर, ने पाललेनिरन्तर रुपमा यो भे दभावलाईनियम कानु नमार अभ्यासमा प्रभावकारीरूपले सम्बोधन गर्न सके कोछै न।यसलाई सम्बोधन गर्नु केलागि नयाँ सं विधानकोपरिचयमा नै मानवअधिकार मु ल सरोकार हो भने रप्रतिबद्धता हुनु पर्छ त्यसबाहे कभाग १३ लाई आधार माने रनयाँ सं विधानलेभे दभावलाई मनाही गरे कोआधारहरू उल्ले खगरे कोभन्दा अरुहरु उल्ले खनगरे कोपनि छ भन्दै, अन्तराष्ट्रिय मानवअधिकार कानु नभित्र भएको आधारहरू पनि उल्ले खगर्दै, यो प्रत्याभू ति"सबै मनिसलाई" लागु हुने, गै र नागरिकहरूलाई भे दभावभएको खण्डमा पनि। नयाँ सं विधानलेअरू के प्रष्ट पार्नु पर्छ ने "विशे षप्रावधान पाउनु सक्ने समू हहरु उल्ले खगरे कोभन्दा अरू उल्ले खनगरे कोपनि हुनसक्छ किनभने अस्तित्वमा सम्मनता हनन हुने स्थितिमा यी प्रावधान प्रयोग भएन भने ने पालआफ्नो अन्तराष्ट्रिय दायित्व को पालन नगरे कोहुनसक्छ। अन्तिमा भाग १४ ले "छु वाछु तलाई र जातीय भे दभावलाईअस्वीकारे कोकु रालाईअझ अगाडि बढाउन को लागि नयाँ सं विधानले जातको आधारमा कु नैपनि पे सावाध्यत्मक बनाउनु निश्चित रुपले खारे जगर्नु सक्छ। नयाँ सं विधानलाईयसरी श्रृ जनागर्दा खे रीजातको आधारमा भे दभावमनाही छ भने रचे तनाबढाउँ दासम्पन्नताको प्रत्याभू तिहुने छ। यसरी गर्दा खे रीने पालकोदलितहरु प्रति भएको मानव अधिकारको घोर उल्लङ्घनहरू उन्मु लनहुने छ।

ग. नागरिक तथा राजनीतिक अधिकारहरू

भाग २१ (सामाजिक न्यायको र भाग ३३(डी१)(राष्ट्रको दायित्वहरु) को माध्यम बाट अन्तरिम सं विधानले दलितहरुले जनसङ्ख्याको आधारमा राष्ट्रियको रचनामा सहभागी हुने अधिकार दिएको छ। यसलाई कार्या न्वयन गर्ने कालागि दलितहरुको जनसङ्ख्या पत्ता लगाउनु पर्छ र विशे षप्रभाधानको कार्या न्वयनहुनु पर्छ, ताकी दलितहरुले सबै निर्ण यबनाउने प्रकृ याहरूमाभाग लिनु सक्छ- नयाँ सं विधानमस्यौदा गर्न दे खीराष्ट्रिय विकासको गतिविधि सम्म। समाभे सीराजनीतिक प्रणाली हुने कालागी राजनीतिक दलहरूले सदस्यता, ने त्रित्व तथा राजनीतिक पद्धको नियु क्तिमाभे दभावगर्नु हुँ दै न नयाँ सं विधानकोभाग १४२ (राजनीतिक दलले चु नावलाईचु नौतीगर्नु दर्ता कोआवश्यकता) ले पनि यी आधारमा दर्ता गर्न दिन हुँ दै नस्वतन्त्र अधिकार (भाग १२) र धर्म कोअधिकार (भाग २३) लाई प्रत्याभू तिगर्नु केलागि नयाँ सं विधानलेयी स्वतन्त्रहरू माथि गै र कानु नीअथवा बिना कारण को रोक गर्नु हुँ दै नष्टद्धरणको लागि अन्तरिम सं विधानलेके हीअधिकारहरूलाई रोके कोछ "सरल सम्बन्ध" को लागि "सार्व जनिकस्वास्थ्य तथा नै तिकताकोलागि तथा धार्मिक स्थलको सं रक्षण को लागि, जसले गर्दा दलितहरुले आफ्नो मानव अधिकार नपाउन सक्छ। अन्तिमा ने पाललेआफ्नो अन्तराष्ट्रिय दायित्वहरु पालना गर्न को लागि नयाँ सं विधानलेमानिसले आफले रोजे कोमान्छे सँ गबिहे गर्न पाउने प्रत्याभू ति गर्नु पर्छ ।यो परिवर्त नबाट, विशे षगरी सङ्कटकालीन अवस्थामा जु नबे लाअधिकारहरू पनि समस्यामा परे को हुन्छ, नयाँ सं विधानलेनागरिक तथा राजनीतिक अधिकारको सं रक्षणगर्नु सक्छ।

घ. आर्थिक सामाजिक र सां स्कृ तिक्अधिकार

अन्तरिम सं विधानलेआर्थिक, सामाजिक र सां स्कृ तिक्अधिकारहरू "सं विधानसभा' गर्नु खोज्दा पनि दलितहरुले यी अधिकारहरू लागु गर्नु पर्या प्तप्रत्याभू तिदिएको छै न।दलितहरुले सामना गरे कोमहत्वपू र्णऐतिहासिक बाधाहरु नघ्नु कोलागि नयाँ सं विधानलेके सु निस्चित गर्नु पर् योभने यो अधिकारहरू खाली तथा अरुकु रामाभर पर्ने होइन। उदाहरणको लागि धे रैसम्बन्धित प्रावधानले (उदाहरणको लागि भाग १८ (रोजगार तथा सामाजिक सु रक्षाको अधिकार)) ले "कानु नलेदिएको हद सम्म" मात्रै दिने गरे कोछ। यस्ता कु राहरूहटाउनु र नयाँ सं विधानमाने पालकोमू लदायित्वहरु गल्तीले कार्या न्वयनगर्न नसक्ने प्रावधान भित्र राखे नभने अभ्यासमा आर्थिक सामाजिक तथा सां स्कृ तिक्अधिकारको कार्या न्वयनहुन्छ।

नयाँ सं विधानलेआफ्नो अन्तराष्ट्रिय दायित्वहरु पालना गर्नु कोलागि अझ ठोस् आर्थिक, सामाजिक र सां स्कृ तिक अधिकारहरू राख्नु पर्छ ।भाग १६ (वातावरण र स्वास्थ्यको अधिकारले) स्वच्छ वातावरण र निःशु ल्कआधारभू त स्वास्थ्यसे वादिँदा पनि, हरे कमानिसको सबभन्दा उत्तम शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्य को प्रत्याभू तिगर्नु पर्छ, र यस भित्र स्वास्थ्य को अधिकारलाई अर्थ दिने कु राहरूपनि हुनु पर्छ जस्तो कि सफा पानी र पु ग्नेस्वास्थ्य से वा। भाग १८ (रोजगार तथा सामाजिक सु रक्षाको अधिकार) ले खानाको अधिकार दिँदा पनि यस भागको कार्या न्वयनबढाउनु कोलागि नयाँ सं विधानलेके कु रस्पष्ट पर्नु पर् योभने न्यू नतम्आवश्यक पौष्टिक तथा सु रक्षित खाना पाउनु पर्ने यस अधिकारभित्र पर्छ ।भाग १७ शिक्षा र सां स्कृ तिक्अधिकारले निःशु ल्कशिक्षाको अधिकार दिँदा पनि सरल शिक्षा पाउनु कोलागि यो अधिकार भित्र निःशु ल्कउच्चशिक्षा दिनु पर् यसबै लाईने पालको सम्मानत र भे दभावबाटमु क्तहुने अधिकारलाई पालन गर्नु कोलागि शिक्षा सम्मान रुपले सबै लेपाउनु पर् यो जस भित्र दलितप्रति भे दभावगरे कोकु राहरूकक्षा किताबबाट हटाउनु पर्छ ।

भाग २९ (शोषण बाट मु क्तहुने अधिकार) र भाग ३० (श्रमको अधिकार)ले बे चबिखनर दासत्व मनाही गर्दा पनि दलितहरुको रोजगारमा भे दभावर शोषण सक्नु को लागि नयाँ सं विधानलेअझै के हीकदम लिनु पर्छ ।यो कसरी हुनु सक्छ भने श्रम को अधिकार भित्र स्वतन्त्र रुपले रोजगार स्विकार्ने र मजदु रहरुलेन्याय र सकारात्मक कामको वातावरण पाउनु पर्ने र हुनु पर्नेपारिश्रमिक पनि पाउनु पर्ने हुनु पर्छ ग्रो परिवर्त नकोसाथसाथै ने पालले दलितहरुको लागि रोजगारको तालिम कार्य क्रमहरूकार्या न्वयनगर्नु पर्छ अनि अरु रोजगार नपाएको पीडित समू हहरूकोलागि पनि। धे रैदलितहरु बसे कोवातावरण हे र्दानयाँ सं विधानलेसु रक्षिततथा पु ग्नेबास निश्चित रुपले प्रत्याभू तिगर्नु पर्छ, अनि यसले गर्दा दलितहरुको बस्ने स्थिति र व्यक्तिगत सु रक्षाअझै राम्रो हुन सक्छ। त्यस बाहे क अधिकारको प्रावधान दलितहरुले बोके कोभे दभावकोलागि निर्ब लभएको ले (उदाहरणको लागि भाग १९ (सम्पत्तिको अधिकार)), नयाँ सं विधानलेदलितहरुलाई प्रगतीशिल नीति र भू मिकोप्रावधान सामाजिक तथा आर्थिक सु रक्षासु निस्चित गर्नु कोलागि अर्का समू हभित्र राख्नु पर्छ ।निश्चित रुपले, दलितहरुको जग्गा जमिन नभएकोले नयाँ सं विधानलेपहिला भएको भे दभावबाट लिएको खण्डमा नयाँ जग्गा जमिन पाउने तथा अरू तु लनात्मकनिष्कर्ष सम्बन्धी प्रावधान थप्नु पर्छ ।

ङ. महिलाको अधिकार

अन्तरिम सं विधानकोभाग २० (महिलाको अधिकार) ले महिला प्रति भे दभावतथा हिंसा मनाही गरे कोछ र यस् भागले महिलालाई के हीसम्पत्तिको अधिकार र गर्व अवस्थाको अधिकार दिएको छ। एउटा छु ट्टैभाग महिलाको अधिकारलाई सम्बोधन गरे कोराम्रो छ; तर पनि, दलित महिलाप्रति भएको भे दभावजस भित्र जात, लिङ्ग र वर्ग कोआधारमा भे दभावहुन्छ, त्यसलाई रोक्ने कोलागि अझै चाहिन्छ। पहिलो अन्तराष्ट्रिय कानु नलाईपालना गरे रनयाँ सं विधानलेपु रुषतथा महिलाको सामाजिक र सां स्कृ तिकव्यवहारलाई उपयु क्तरुपले परिवर्त नगर्नु प्रावधान। त्यसबाहे कनयाँ सं विधानमापारिवारिक सम्बन्धको विषयमा के हीनिश्चित अधिकारहरू थप्नु पर्छ, जस्तो कि पु रुषर महिला बिहे गर्दा खे री बिहे खारे जगर्दा खे रीआमा बु वाकोअधिकार र जिम्मे वारीपरिवार नियोजन बच्चासँ गसम्बन्ध र सम्पत्ति र धनको सम्मानताको अधिकार। यो सु झावलाईअपनाएर महिलाको वास्तविक रुपमा सम्मानता बढ्छ त्यसले गर्दा ने पाललेजारी भएको दलित महिला प्रति मानव अधिकारको घोर उल्लङ्घनप्रति कार्य वाहीगर्न सक्छ। यी उल्लङ्घनले गर्दा दलित महिलाहरूले ने पालकोशासनमा भाग लिनु सके कोछै न् शिक्षा स्वास्थ्य से वातथा पु ग्रेजीवन स्तर पाउन सके कोछै नर यस्तो मानव अधिकार उल्लङ्घनले गर्दा दलित महिलाहरू यौनिक शोषण बाट पीडित बनको छ।

च. बालबालिकाको अधिकार

भाग २२ (बालबालिकाको अधिकार) को माध्यमबाट अन्तरिम सं विधानलेबालबालिकाको अधिकार बचाउन खोज्छ। त्यस भित्र दलित बालबालिका, जसले गाह्रो कार्य स्थिति बोक्नु पर्छ द्वन्द्वमा भाग लिनु पर्छ र आर्थिक, सामाजिक तथा सां स्कृ तिकअधिकार पाउनु सके कोछै न् पनि पर्छ ।यो उल्लङ्घनहरू हे र्दानयाँ सं विधानले अन्तरिम सं विधानकोप्राधान्यलाई अझ सशक्त बनाउनु पर् छ।

नयाँ सं विधानभित्र बालबालिकाले उनिहरुको शारीरिक वा मानसिक स्वास्थ्य तथा धार्मिक नै तिकवा सामाजिक विकास लाई नकरात्मक प्रभाव पर्ने कार्य हरुबाटगर्न नपाउने प्रस्ट रुपले उल्ले खगर्नु पर्छ ।नयाँ सं विधानले बालबालिकाको हित प्रारम्भिक माने रबालबालिका सम्बन्धी कार्य प्रारम्भिक मान्नु पर्छ ।

छ) यातनाबाट मुक्तहुने अधिकार र क्रूरअमानवीय तथा होच्याउने व्यवहार (सी.आय.डि) तथा द्वन्द्व दण्ड बाट मुक्तहुने अधिकार

अन्तरिम सं विधानकोभाग २६ (यातनाबाट मु क्तहुने अधिकार) ले शारीरिक तथा मानसिक यातना र सि.आय.डि मनाही गरे कोछ। यो भागले क्षतिपू र्तिको प्रावधान र द्वन्द्वको अवस्था गरिएको छ। भाग २६ को राम्रो पक्ष भएता पनि त्यो भागले दलितप्रति यातना र सि आय डि रोक्नु सके कोछै न।ने पाललेआफ्नो अन्तराष्ट्रिय कानु नी जिम्मे वारीपालना गर्नु कोलागि नयाँ सं विधानलेयातनाको र सि आय डि को अर्थ थु ने कोअवस्थामा मात्रै लागु

हुने होइन भने कोकु रप्रस्ट गर्नु पर्छ ।त्यस बाहे कनयाँ सं विधानलेद्वन्द्वको अवस्था प्रस्ट गर्नु पर्छ ।यातना गर्ने लाई सहयोग गर्ने हरूलाईसजाय हुनु पर् यो।यो नयाँ प्रावधानहरूले सरकारी र गै रसरकारी पात्रहरु दु वै लाईसम्बोधन गर् छ।ने पालमादलितहरु प्रति भइरहे कोव्यापक यातना र सि आय डि बिस्तारै घटाइन्छ। यो प्रावधानले दलित महिलाप्रती लै ङ्गिकहिंसा पनि घटाइन्छ।

ज) सं वै धानिकअधिकार र सं रक्षणने पालमाअभ्यासमा ल्याउने: कार्या न्वयनकोमु द्दाहरू

विशे षगरीभाग ३२ (सं वै धानिकविकल्पको अधिकार) भाग ३३ (राष्ट्रको दायित्वहरु) र भाग १०७ (सर्वोच्च अदालतको इलाका) को माध्यमबाट अन्तरिम सं विधानलेअधिकारहरूको कार्या न्वयनहुनु पर्छ ।आफ्नो इच्छा अनु सारहोइन भने रमाने कोछ। नियम कानु नलेअदालतले र सरकारी आयोगले दलितहरु को "छु वाछु "तलाई गम्भीर अपराध हो भने रप्रत्याभू तिगर्नु कोलागि नयाँ सं विधानलेअधिकार प्रति रोक गरे कोहटाउनु पर्छ र नागरिक र गै रनागरिक दु वै लेसर्वोच्च अदालतमा नियमको सं वै धानिकतमु् नावतीर्न पाउनु पर्छ ।नयाँ सं विधानलेराष्ट्र आयोगहरूलाई अझ शक्तिशाली बनाउनु पर्छ ।यो कसरी हुन्छ भने राष्ट्र मानव अधिकार आयोगलाई आर्थिक स्वतन्त्रता दिनु पर्छ र राष्ट्र दलित आयोग सं वै धानिकमू हकोरुपमा स्थापना गर्नु पर्छ ।यो परिवर्त नलेजातीय भे दभावकोदण्ड हीनता लाई उन्मु लनगर्न सहयोग गर्छ ।दलित महिला र दलितबिचको भे दभावबाटपीडित भएको ब्यक्तीहरुले राहत पाउँ छ।

४ निश्कर्श

ने पालकोनयाँ सं विधानबनाउँ दासं विधानसभाले ने पालकोगृ हयु द्धपछि शान्ति बनाउने र ने पालकोअधिकार प्रत्याभू तिगर्ने अन्तराष्ट्रिय कानु नीदायित्वको ठू लोजिम्मे वारीलिएको छ। ने पालकोदलित जनसङ्ख्याको अधिकार पालना भएकोमा मात्रै यो दु इटाजिम्मे वारीपु राहुन्छ। ने पालपक्ष दे शभएको विभिन्न मानव अधिकार उल्ले खगरे कोआधारभू तसिद्धान्त के हो भने सबै मनिसको महत्व एउटै हो। यसले गर्दा ने पाललेकानु नीरुपले दलितको मानवाधिकार कदर सं रक्षण।यो जिम्मे वारीपु रागर्दै ने पालकोशान्ति पनि दिगो हुन्छ र प्रभावकारी राजनीतिक आर्थिक र सामाजिक विकास पनि सम्भव हुन्छ। धे रैसमय दे खी

- नागरिकता पाउनु पर्छ र नागरिकताको प्रमाणपत्र पनि पाउनु पर्छ

- सबै मनिसको सम्मनताको अधिकार र भे दभावबाट मु क्तहुने अधिकार सं रक्षणगर्नु पर्छ र औपचारिक र् ब्यबहारमा सम्मानता हुनु पर्छ ।कु नैपनि आधारमा भे दभावहुनु हुँ दै नछु वाछु तर जातीय भे दभावलाई अस्विकार गर्नु पर्छ ।विशे षप्रावधान वास्तविक समानताको लागि सबै अधिकार को लागि हुनु पर्छ । रोजगार र

शिक्षामा पनि भे दभावहुनु हुँ दै न।

- जनसङ्ख्याको आधारमा दलितहरुले ने पालकोनयाँ सं विधानमासहभागिता हुनु पर्छ ।ने पालकोदलितहरुले राष्ट्रियको निर्ण यगर्ने समू हहरुमाभाग लिनु अवसर पाउनु पर्छ

- जु नराजनीतिक दलले दलि् तहरुलाई सदस्यतामा, ने तृ त्वमावा राजनीतिक पदको नियु क्तिमाभे दभावगर्छ, त्यो दलले दर्ता गर्नु पाउँ दै नभन्ने ।

- दलितहरुलाई सबै स्वतन्त्रता दिने जस्तो कि धर्म कोस्वतन्त्रता आफू लेरोजे कोमान्छे सँ गबिहे गर्नु पौने । सं विधानलेनागरिक तथा राजनीतिक अधिकारमा कु नैपनि हनन भएमा नियमको कार्या न्वयनप्रत्याभू तिगर्नु पर्छ ।

- विशे षगरे रशै क्षिकर सं स्कारितअधिकारलाई, सफा वातावरणको अधिकारलाई, उच्चस्तर शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्यको सं रक्षणकोअशिक्षालाई, निःशु ल्कआधारभू तस्वास्थ्य से वा पानी र पु ग्नेस्तरको बास, रोजगारीको अधिकार, श्रम र सामाजिक सु रक्षाकोअधिकार, र अन्य अधिकारहरू लाई सं रक्षणगरे रदलितहरुको आर्थिक, सामाजिक, तथा सां स्कृ तिकअधिकारहरूलाई प्रत्याभू तिहुनु पर्छ ।यो अधिकारहरू प्रत्याभू तिभएर खानाको अधिकार हुन्छ, दासत्व लाई रोकिन्छ, र मनिसले आफ्नो काम आफ्नै खु शीलेगर्नु पाउन्छ, न्याय र साकार आत्मक वातावरणमा हुनु पर्ने जे लपाएर। यो अधिकार प्रत्याभू तिभयो भने दलितहरुको जग्गा पहिला को भे दभावबाटहराएकोमा के हीजग्गा पौने उपायहरू हुन्छ।

- दलित महिलको अधिकार सन्रक्षान गर्नु पर्छ भे द्त्भावर हिन्सलाई मनही गरे र।पु रुषर महिल को सामाजिक र सन्स्कृ तिकव्यबहार परिवर्त नगर्न उपर्छ ।जग्ग र सम्पत्तिको अधिकारलाई प्रत्यभु तीगर्नु पर्छ, बच्चा भएको अवस्थाको अधिकारको प्रत्यभु तीहुनु पर्छ र परिवारको अधिकारको प्रत्यभु तीहुनु पर्छ

- दलितहरुको यातनाबाट मु क्तहुने अधिकार र अन्य क्रू र, अमानवीय तथा होच्याउने कार्य बाट मु क्तहुने अधिकारको पालन हुनु पर्छ ।जसले यातना द सि अय दि गर्दा पनि, पत्रले उपयु क्तडाँ डापाउनु पर्छ र नियम कार्या न्वयनहुनु पर्छ ।

- सम्भै धनिकअधिकार कार्या न्वयनहुनु पर्छ र अदालत र सरकारी आयोघरुले चु वचु उल्लाईगम्भीर अपराध सम्झे रनियम कार्या न्वयनगर्नु पर्छ

मानवअधिकार तथा विश्व न्याय के न्द्र न्यु योर्कविश्व विद्यालय कानु नविभाग दलित गै ससर अन्तराष्ट्रिय दलित एकबध्दता सञ्जाल ले के कु रउले खगर्न चाहन्छ भने सम्भिधान सभा ले माथि उले खगरिएको सम्भै धानिक प्राव्धान्हरुलाई पालन गरे पछी, रस्थ्त्रयाले सर्व जनिकथथा ब् एक्तिगतचे त्रामाभएको जतिय भे द्भावखारे ज गर्नु कोलागि प्रशासनमा, अदालतमा, बजे त्मा र विद्यालयमा कदम हरु गर्नु पर्छ ।

ले खखकोबारे मा

मानवअधिकार तथा विश्व न्याय केन्द्रन्यु योर्कविश्व विद्यालय कानु नविभाग : मानवअधिकार तथा विश्व न्याय के न्द्रलेन्यु योर्कविश्वविद्यालय कानु नविभागभित्र सञ्चालन गरिने प्रशिक्षण, अनु सन्धान क्लिनिकल, प्रशिक्षार्थी तथा प्रकाशनसम्बन्धी विपु लगतिविधिको आयोजना गर्ने तथा त्यसलाई विस्तार गर्ने कार्य गर्द छ।

दलित गै सस डलित गै ससं स्थान ने पाल (व्व् ।द्न्फ्ने पालडट् ओर्ग्), चे पालको३०० दलित गै ससको छाता समु हाहो। दिएने फ्कोमु लउदे श्यके हो भने ने पालमाजातिय भे द्भावसँ माड्ने जती पनि गै ससछन सबै लाई समान्वय गर्ने हो। डलित आवाज सं यु त्तरूप्ले उथौने थौन यो सं स्थालेश्रीजना गरे कोछ।

अन्तराष्ट्रिय दलित एकबध्दता सञ्जाल : यो के न्द्रतथा यसको अन्तर्रा ष्ट्रियमानवअधिकार क्लिनिकले भे दभावसम्बन्धीआफ्नो कार्य माअन्तर्रा ष्ट्रियदलित ऐक्यबद्धता सञ्जाल (www.idsn.org) तथा दक्षिण एसियाभरिका दलित गै ससमाझे दारहरूसँ म्यापकमात्रामा सहकार्य गरे रदक्षिण एसियामा जातीय भे दभावबारे आफ्नो ध्यान के न्द्रितगरे काछन् ।जातीय भे दभावबारेके न्द्रकोकामबारे थप जानकारीका लागि तथा हाम्रा सबै वक्तव्य तथा प्रतिवे दनहरूकालागि कृ पयावे बसाइट(www.chrgj.org) हे र्नु होस् ।